

pugui ser el centralisme o el nacionalisme d'estat. Igualment, menysprea la diversitat lingüística, de la qual se'n trufa, com en el cas de la república autònoma del Daguestan. Lacoste mostra un desconeixement notable sobre sociolingüística i geografia lingüística, fins i tot —o sobretot— en el cas de França. Tots els mapes inclouen errors en la delimitació de les llengües (el català, per exemple, és cartografiat en dues ocasions, totes dues erròniament), fins i tot en crea de noves, com ara el croatoeslovè. Indica l'occità com un dialecte del francès i tracta les llengües minoritzades a França encara de *patois*, respecte a les quals assenyala que hi ha grups regionalistes i folkloristes que

volen evitar-ne la desaparició. Lacoste no entén que els parlants de llengües com ara l'occità, el bretó o l'alsacià (dialecte altoalemany) no persegueixen únicament la seva supervivència, sinó, i més important, la seva dignificació i la superació de la repressió lingüística (sovint violenta) exercida per l'Estat francès i del trauma psicològic i social consegüent, *la vergonha* («la vergonyo»), com es coneix en occità.

Xavier Oliveras González
 Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Geografia
 xavier.oliveras@uab.cat

LLUELLES, Maria Jesús (coord.) (2010)
Impacte de la immigració a Andorra
 Govern d'Andorra. Departament de Recerca,
 Ministeri d'Educació i Cultura, 339 p.
 ISBN: 978-99920-0-568-2

El llibre que es ressenya aquí s'estructura en una presentació i set capítols. Tots han estat elaborats per autors diferents, i en alguns hi col·laboren diversos autors (capítol segon, cinquè i setè).

Tal com especifica Lluelles a la presentació, l'objectiu de l'obra és estudiar els impactes de la immigració a la societat andorrana del segle xx. En el primer capítol, la mateixa autora hi fa un recorregut històric dels moviments migratoris d'Andorra. Hi distingeix una primera etapa caracteritzada per l'emigració a finals del segle xix i principis del xx, que afecta de forma generalitzada tota la serralada pirinenca. Les destinacions preferides pels andorrans són algunes ciutats com ara Barcelona o els departaments francesos de l'Àriege i l'Aude. A partir de la dècada de 1930, canvia la tendència i el saldo migratori¹ del país

esdevindrà positiu. La raó d'aquest canvi rau, en un primer moment, en l'arribada de fluxos de treballadors estrangers, principalment espanyols. Aquests primers estrangers treballaven en la construcció de la xarxa viària i a les obres de Forces Hidroelèctriques Andorranes, SA (FHASA). En un segon moment, avançada la dècada, els exilis de la Guerra Civil espanyola i de la Segona Guerra Mundial esdevindran el principal flux d'entrada a Andorra.

Després d'un període de certa estabilitat, la immigració de població estrangera es reactiva i s'intensifica durant la dècada de 1960. Aquest fet és acompanyat pels inicis d'un nou model econòmic en expansió, basat en el comerç i el turisme. Només en aquesta dècada la població que resideix a Andorra es duplica (de 8.392 habitants l'any 1960

1. Diferència entre immigrants i emigrants.

a 19.545 l'any 1970). De forma excepcional en un estat occidental, la població amb nacionalitat estrangera supera numèricament la població amb nacionalitat «autòctona», en el cas present: la nacionalitat andorrana. D'aquesta manera, la primera nacionalitat del país és l'espanyola. Aquesta situació es manté fins l'any 2005, moment en el què la població andorrana supera la població de nacionalitat espanyola. A partir de 1990, a conseqüència de la crisi dels primers anys d'aquesta dècada, es redueix el dinamisme migratori si es compara amb el creixement experimentat en les dècades anteriors.

El segon capítol, que porta per títol «L'impacte social de la immigració», ha estat elaborat per Josep Batalla, Mercè Casals, Cristina Fernández i Joan R. Micó. L'objectiu principal del capítol és analitzar la percepció que té la població andorrana sobre els efectes de la immigració en l'economia i en la societat. Els autors centren la seva anàlisi, d'una banda, en la percepció dels efectes generats per la immigració en mercat de treball i, de l'altra, en la percepció sobre els efectes en la cultura i la identitat andorranes. Abans de considerar aquests aspectes, els autors defineixen els conceptes d'immigració i integració, fan un repàs de les transformacions econòmiques i de la població de la segona meitat del segle xx i analitzen la segmentació de la societat andorrana en funció de tres eixos: el jurídicopolític, el laboral i el lingüístic. Aquest darrer aspecte els permet definir algunes característiques de les nacionalitats principals de la societat andorrana, entre les quals podem esmentar que les persones amb nacionalitat andorrana gaudeixen de certs avantatges (la participació política i l'accés a determinats recursos, per exemple). Els francesos, al seu torn, tot i que tenen un cert prestigi social i laboral, presenten cert tancament lingüístic.

Si l'objectiu del capítol era analitzar la percepció de la població andorrana sobre

l'efecte produït per la immigració en el mercat de treball, els autors conclouen que els andorranos en tenen, en general, una visió positiva. Aquest convenciment destaca el paper dels immigrants en el desenvolupament econòmic del país. Els autors apunten que la majoria de la població d'Andorra pensa en termes de complementaritat. És a dir, en general hi ha la percepció que la població estrangera ocupa llocs de treball que la població andorrana no està disposada a assumir, tot i que també apunten que, en els segments més baixos de l'estructura laboral (les feines menys qualificades, amb condicions laborals pitjors i menys estatus social), hi ha certa percepció de competència per als llocs de treball.

Pel que respecta a la percepció de l'impacte de la immigració a la cultura i la identitat, els andorranos valoren positivament el fet de conviure amb cultures diferents. D'aquesta manera, la cultura andorrana s'enriqueix. Ara bé, els autors detecten cert temor entre la població andorrana. Aquest temor flueix de la idea que la immigració pot posar en perill el manteniment de la llengua catalana. No sorprèn, doncs, que el fet de parlar la llengua catalana sigui l'aspecte més valorat en la percepció que tenen els andorranos sobre la integració. Viure o treballar a Andorra, participar en la vida social del país o conèixer-ne la història són considerats també elements importants per a la integració de la població immigrada. D'altra banda, els responsables del capítol analitzen les dades de l'Enquesta sobre la Immigració a Andorra i en destaquen que les relacions entre comunitats es produeixen sobretot entre persones d'una mateixa nacionalitat. Pel que fa a les relacions entre nacionalitats diferents, destaca per una intensitat més gran la relació entre andorranos i espanyols.

El model d'integració que deriva dels resultats presentats porta els artífexs del capítol a considerar el cas andorrà com

un model pròxim al multiculturalisme i allunyat d'un model assimilacionista².

Montserrat Badia és l'autora del capítol titulat «Polítiques d'integració». Per l'autora, la integració es defineix en un doble sentit. D'una banda, cal que la persona immigrada adopti i accepti el país de destinació, sense renunciar als valors amb els quals un s'identifica. De l'altra, el país ha d'adoptar els nous membres com a seus, sense necessitat de renunciar a la seva identitat. D'aquesta manera, la identitat és un concepte canviant en interaccionar amb altres identitats i es compon de valors educatius, culturals, socials, religiosos, polítics o lingüístics.

Al llarg del capítol, hi observem que, en les intervencions públiques andorranes relatives a la integració, la llengua constitueix un element clau. Així, a partir de la dècada de 1960, coincidint amb un augment de la immigració estrangera —en bona mesura castellanoparlants provinents de diversos indrets d'Espanya—, proliferen les ordenacions per protegir la llengua. En les regulacions educatives, la llengua també és un element important que cal entendre en un context on els sistemes educatius francès i espanyol han buscat constantment l'hegemonia a Andorra al llarg del segle xx.

Cap al final del capítol, s'hi enumeren dues llistes. L'una es compon de factors que afavoreixen la integració i l'altra, d'elements que la dificulten. El coneixement del català apareix entre els factors que faciliten la integració. A la llista de factors que dificulten la integració, n'hi ha cinc que fan referència a la llengua, entre els quals trobem l'adaptació lingüística dels andorrans catalanoparlants cap al castellà amb totes les nacionalitats estrangeres, la manca de necessitat de parlar en català a la vida quotidiana o la poca pressió governamental per fer complir la legislació

lingüística. L'autora conclou que la intervenció de les institucions andorranes per la preservació de la llengua, malgrat els esforços, no ha tingut l'eficàcia esperada.

El capítol quart, elaborat per Ladislau Baró, tracta sobre el sistema institucional i la immigració en relació amb dos aspectes. En primer lloc, parla de la normativa sobre immigració. L'autor exposa que, amb la primera onada d'immigrants, les regulacions sobre immigració feien exclusivament referència a mesures de control i d'ordre públic. A partir de 1975, coincidint amb un procés de reforma a les institucions andorranes i amb el decret sobre residència d'estrangers, se superen les regulacions i les qüestions d'ordre públic que havien dominat fins llavors. El decret, entre d'altres mesures, estableix l'obligatorietat d'obtenir un permís de residència, regula el reagrupament familiar o dóna al Consell General la facultat de fixar quotes d'immigració. Des de llavors fins a l'actualitat, trobem diferents normatives relatives a la immigració, entre les quals cal subratllar la Llei qualificada d'immigració de l'any 2002. L'autor destaca el paper del mercat de treball en les decisions i les normatives referents a la immigració

En segon lloc, Baró tracta la qüestió de l'accés a la nacionalitat andorrana. L'any 1939 es crea el primer text normatiu que regula la nacionalitat, i ho fa a través del *ius sanguini* per via paterna. D'aquesta manera, un nounat obté la nacionalitat andorrana transmesa a través del pare, allí on hagi nascut. Amb el pas del temps, es constata que les normatives relatives a la nacionalitat han estat més permissives. A partir de la Constitució de 1993, s'hi produeixen canvis significatius. L'autor cita la Llei qualificada de la nacionalitat de 1993, que atorga el dret a obtenir la nacionalitat andorrana s'hi s'ha nascut dins el territori andorrà. D'altra banda,

2. Els autors defineixen el model multicultural com aquell que es basa en el respecte i la protecció de la diversitat cultural dins un marc d'identitat compartida. En canvi, el model assimilacionista és aquell que es fonamenta en la idea d'igualtat, de manera que s'adopten les normes i els valors de la societat dominant.

l'any 1995, s'introdueix el dret a la nacionalitat per naturalització i, l'any 2005, s'estableix la naturalització al cap de vint anys (o deu anys si s'ha fet l'escolarització a Andorra). Segons Baró, les normatives relatives a la nacionalitat andorrana presenten un alt grau de restricció, tot i l'obertura dels darrers anys.

El capítol cinquè aborda l'impacte demogràfic de la immigració i ha estat realitzat per Alain Grioche i M. Jesús Lluellas. La immigració d'Andorra procedeix principalment de països europeus. Espanya i França constitueixen les nacionalitats estrangeres amb una presència més gran fins l'any 1975, moment en què es detecta cert creixement de la nacionalitat portuguesa. A partir de llavors, la nacionalitat portuguesa (13.519 persones³) se situa en segon lloc, després de la nacionalitat espanyola (27.476⁴) i per davant de la francesa (5.200⁵). Cal esmentar que hi ha un gruix rellevant d'anglesos, alemanys, belgues o holandesos (1.058, 384, 241 i 241, respectivament⁶), els quals, generalment, són més grans de cinquanta anys i gaudeixen d'un permís de residència passiva (se'ls permet residir-hi, però no treballar-hi). La presència de llatinoamericans, sobretot d'argentins (673⁷), s'observa especialment durant els darrers anys. Pel que fa al sexe i l'edat de la població estrangera, hi ha certa predominança d'homes joves. Tot i així, cada cop hi ha una presència més elevada de dones (a causa del protagonisme més gran del treball femení i del reagrupament familiar).

Es pot dir que l'arribada de població estrangera exerceix un efecte en els dos elements del creixement de la població. D'una banda, sobre el saldo migratori. Aquest és caracteritzat per ser positiu i per incidir en el creixement total de

població. De fet, actualment, el 75% de l'augment d'habitants es deu a la immigració. D'altra banda, l'arribada de població estrangera influeix en el creixement natural⁸. Cal tenir present que la població estrangera és eminentment jove i que es troba en edat de reproduir-se. La contribució de la població estrangera a l'augment de la natalitat té un paper considerable i és més gran que la contribució de la població andorrana (set de cada deu naixements són de mare estrangera). En canvi, la incidència de la població estrangera en la mortalitat és moderada, principalment per dues raons: bona part dels estrangers són joves i, d'altra banda, bona part de la població marxa quan està jubilada. Tanmateix, s'hi detecta cert envelliment de la població estrangera, el qual és provocat per l'arrelament d'algunes nacionalitats o pel fet que els fills d'estrangers nascuts a Andorra accedeixen majoritàriament a la nacionalitat andorrana, amb la qual cosa no comptabilitzen com a població estrangera.

El penúltim capítol, elaborat per Colldeforns, explora sobre la distribució territorial de la població estrangera a Andorra. En aquest capítol, l'autor hi du a terme un estudi de la distribució de la població segons la nacionalitat amb dades del cens i la realització de treball cartogràfic. L'estudi es fa per dos anys diferents (1984 i 2006) i es focalitza en tres parròquies: Andorra la Vella, Escaldes-Engordany i Encamp. L'any 1984, la població estrangera era predominantment espanyola als tres municipis estudiats. Aquesta es trobava concentrada als grans eixos viaris que travessaven el fons de la vall i a les zones més degradades (els nuclis antics). L'any 2006, es constata que les nacionalitats

3. Dades extretes de la pàgina 49 de l'obra i referides a l'any 2007.

4. Ídem.

5. Ídem.

6. Dades extretes de la pàgina 168 de l'obra i referides a l'any 2007.

7. Ídem.

8. Diferència entre naixements i defuncions.

existents s'han diversificat (portuguesos, latinoamericans, africans, asiàtics o europeus de l'Est). Es manté la intensitat al fons de la vall, però també hi ha presència de població estrangera a les parts més altes, sobretot aquella que té més poder adquisitiu. L'autor també detecta un procés de substitució: allà on residien espanyols a la dècada de 1980, ara hi resideixen portuguesos. En alguns casos, els espanyols substitueixen andorrans, els quals ocupen urbanitzacions construïdes recentment (Can Diumenge, Sa Calma o els Vilars).

El darrer capítol s'ocupa de l'impacte econòmic dels estrangers des de l'any 1960 fins al 2006. Segons Maestre i Soler, els grans canvis econòmics d'Andorra estan estretament lligats a la immigració. Avui en dia, els estrangers tenen un paper fonamental en l'economia a causa de la seva contribució al mercat laboral, a la Caixa Andorrana de Seguretat Social, al consum intern i a les arques del Govern.

En aquest sentit, el mercat de treball andorrà necessita mà d'obra estrangera, ja que sense ella no seria sostenible. Altrament, la població estrangera aporta a la Seguretat Social més del que rep, ja que està formada principalment per persones joves en edat de treballar. I pel que respecta al consum intern, la població estrangera és també una consumidora més del mercat andorrà. Els autors observen que, a curt termini, la

immigració no només permet mantenir el model econòmic, sinó que el fa més productiu. La població estrangera incrementa la quantitat de població activa, aporta actius per pagar les pensions i usa els serveis bàsics (educació o sanitat) en la mesura justa per augmentar la pròpia productivitat en un futur. Tanmateix, a llarg termini, s'espera que l'envelliment d'aquesta població creixi, com també les seves necessitats socials.

Andorra ha passat d'un sistema basat en l'economia agropastoral a un model altament basat en el turisme i el comerç. El model s'estén arreu de la serralada pirinenca, amb més o menys *success*. Els efectes generats es produeixen en un ampli ventall d'àmbits (l'econòmic, el social o l'ambiental) i han estat tot sovint objecte de debat. En tot cas, a Andorra les transformacions econòmiques han estat simultànies als canvis demogràfics. D'aquesta manera, la població d'Andorra ha passat de representar 5.000 habitants l'any 1940 a 80.000 l'any 2007. Al llarg del llibre ressenyat, entrem en el coneixement de quin és el paper de la immigració de nacionalitat estrangera en aquestes transformacions i quins són els efectes que provoca.

Aimada Solé

aimadasole@hotmail.com

MICHAEL, Thomas (coord.) (2010)
Diercke International Atlas
 Brunswick (Alemanya): Westermann, 227 p.
 ISBN: 978-3-14-100790-9

Té sentit encara, en un planeta permanentment canviant (potser tant com sempre, però ara perceptible de forma més evident) i amb unes eines que ens permeten realitzar una actualització constant de la informació, destinar esforços a l'edició d'un atlas, diguem-ne, convencional? La resposta, òbviament, és que «depèn».

Diguem, en primer lloc, que es tracta d'un atlas escolar que, per utilitzar-lo, probablement exigeix un guiatge per part del professorat. La seva utilitat no és, doncs, la pura localització d'un indret concret, tot i que inclou un índex al final amb prop de 7.500 topònims. Els 247 mapes que inclou es troben representats